

Fehér Renátó elindul

Fehér Renátó: *Garázsmenet*

Magvető, 2014

Meglehetősen sok vers utazik Fehér Renátó *Garázsmenet*-én. Már indulásakor kiállni készül a forgalomból, eltérni a menetrendtől. Talán ez az attitűd ragadja meg leginkább az olvasót a kötetből: a kiállítás (valahonnan, valahová és olykor valamiért), s nem a generációs beszédmód erőltetése az Antall halála miatt megszakított Disney-blokkal vagy az új rendszerrel való évfolyamtársi botladozással. Ezek lerágott vagy túl általános témák. Saját beszédmódról beszélni is korai, bár a közvetlen hang állandó és a motívumok már kontúrozottak. A késő(közép) Y-generáció általános élményvilága és lehetőségei egyébként is határozottabban rajzolódnak ki a személyes vagy családi történetekből. Hogyan lehet belőlük (belőlünk) jó társadalmi lény, ha úgy követünk el önállósági próbálkozásokat, hogy hazavisszük a szennyest. Ha éppen hogy munkába álltunk, már szeretnénk nyugdíjba vonulni. És ha nem akarjuk, hogy más gyakoroljon hatalmat életünk és időnk felett. Nem csak hatásvadászat van abban, hogy egy fiatal, induló költő halállal és öregséggel bíbelődik. Jobb azt addig analizálni, amíg távolinak tűnik, jobb időben felkészülni, s ha a nehezét letudtuk, talán adódik lehetőség az édes dolgokra is. Az élet csontvelőig átmeneti, meg kell hát tanulnunk otthonosan mozogni a bizonytalanságban. Vészesen csökken a holnapok száma a tegnapok javára.

A kritika hajlamos a kötet közéletiségét méltatni, erőltetni, én nem teszem. S ha Fehér Renátó jól-rosszul verset mond Orbán Viktornak, az ő dolga, engem a kötet maradandó értékei izgatnak, s nem a politikai aktualizálhatósága. Ahol ugyanis eluralkodik a „megmondógörcs”, háttérbe

szorul a tehetség, s a „nagyak” szánt versek könnyen banálissá, képmutatóvá zsugorodnak. Gondolok elsősorban a *Szerelmes magyar*, az *Üvegfalú lift*, a *Makk ász* és a *Random-ország* című versekre. Zseniális ötletek és képek rosszul megszerkesztve vagy kidolgozatlanul hagyva. Egy fiatal nő a nagy könyv szerint tervezi életét, világtértelemezésre ugyan képtelen, de (vagy éppen ezért) az egyetem után anya akar lenni; a tenyér vonalait kézbe tetovált Dúnát és Tiszát asszociálnak; a *Makk ász* rőzsét cipelő asszonyának képe svájci frank hitelből készült; az ország (= apa) üvegfalú liftbe szorult „amikor a szerelmét és a kölykét a tetőteraszra először korcsolyázni vitte”. A *Random-ország* az előbbiekhöz képest még képiségében is alulmarad. A felsorolásból építkező vers ritmusát az „ország” birtokos személyjeles szerkezet szolgáltatja pl. „Az arcátlan és pocsek koppintások országa.” A felsorolásban a sértegetés (és talán a sértettség is) felülkerekedik azon az ösztönös igazságvágyon, ami egyébként tapinthatóan jellemzi ezt a fiatal poétát. Ez lehet az oka, hogy néha univerzalizálható (azaz valójában nem egyedi) tulajdonságokat fogalmaz meg a magyarságról, pl. „a tekintélyek téziseit címszavakban visszaböfögők országa”. S talán, ha ez a slam poetrys atmoszférájú költemény nem toldozná végletekig a negatív festést, nem sikkadnának el olyan valóban lényeglátó passzusok, mint „A görcsös elszántsággal bizonyítani igyekvők országa” vagy „a bizonytalanok országa”. A képmutatás, amire utaltam, itt böködi az ember oldalát: a „mindenkinek beugató, pozór költőcské országa”. A retorizáltság a kötet egyéb verseiben nem ennyire hangsúlyos

- szerencsére -, s én a munkanélküliségre tett megjegyzésekben sem a társadalomkritikát látom, hanem egy bölcsész rögzült öniróniáját: „rajzfilm-angyalok költöztek két fülem mögé, büszkék és munkanélküliek” (*Szigorú*). Nem hinném, hogy egy pályakezdő költő megélhetési vergődése XXI. századi jelenség volna. De legyen ennyi elég mind a költő, mind az értelmező véleményvezérségéből, és térjünk át az eredeti dolgokra.

A vasárnapi hajmosások elszenvedésében és a villanyborotva használati utasítás szerinti beüzemeltetésében kell keresnünk Fehér Renátó ösztönös tehetségét. Fejezeteket olvasunk egy egyszülős családmodellben nevelkedett fiú életéből. Ahol a családi kör, ha több generációt fel is ölel, valahogy mégis az apa hiányát hangsúlyozza: a jelen-nemlét durvaságát, a jelenlét iránt gerjedt érzelmeket. Vágy, szájalom és közöny skáláját járjuk végig a költővel. „Azon a nyáron apám velünk élt és minket szeretett” – kezdi *Póttornusok* című versét. S állítom, hogy a maga nosztalgikus és egyszerre távolságtartóan rideg mivoltában ez a kötet legmegrendítőbb sora. Némi túlzással élve kijelenthetjük: apaverseket olvasunk a kötet elejétől a végéig. Az anya-gyermek kapcsolat, a lázadó fiú identitáskeresése, a szerelmek és a családalapítás elgondolása egytől egyig az apáról vagy az apaságról mesél.

A biográfiai apa, adatapa legmarkánsabb tulajdonsága a renyhesség: nemtörődömség és férfiatlanság, az apai szerepre való teljes alkalmatlanság: „mégsem szülő voltál, csak egy idősebb haver” (*Üvegfa-lú lift*). Legfőbb attribútumaként a sört és a tévét látjuk magunk előtt. A kiterjesztett apa képe egy egész generációt, a rendszer-váltó nemzedéket foglalja magába, a költő látomásában a befuccsolt, a félresikerült tervek és tettek nemzedékét. S az inkompetencia visszaüt, ellenszegüléssé lesz. A költőben munkáló indulatok éles hangú bírálattá tömörülnek. Nemcsak arról van szó, hogy ma férfiakat férfiak ellen csak focimeccsen látni, de egy komoly vétség-

ről is: „nem tanítottak meg minket férfinak szegődni” (*Férfinak szegődni*). És ez nem az Egy apa hibája, hanem egy társadalom: mert „ez az otthonukban uralkodó, / de odakint csak kudarcokat halmozó családfők [...] országa” (*Mennyei rutin*). És mert „mifelénk az agyonlőtt családfők a felelőtlenek, / és gyávák mind a túlélő apák” (*Ká-európai ismerős*). A helyzet több mint kilátástalan: választani csak két rosszból lehet, apa itt sem sikeres, sem jó nem lehet. A fiút mégis ösztönösen foglalkoztatja az apaság gondolata, nemcsak mert ez a leg-evidensebb státusugrás a fiúságból, de mert a maga eszközeivel új apa- és férfi-stratégiák kialakításáért küzd. Még akkor is, ha a megvalósulásban nem biztos: „jelen állás szerint / nekem még kölyköm se lesz, aki kihasználhat” (*Anyajegy*). „Üres vagyok – meddő nő / a sokadik kísérlet után” („*Fehér babáim, fehér babák*”). (Sokatmondó, hogy a költő a „gyerek” helyett konzekvensen a „kölyök” szót használja.) A (családi) hagyomány, melyhez kitörölhetetlenül kötődik, s melytől zsigerileg el akar oldódni, megszakadni látszik?

Oldás és kötés. Mert az ellenszegülés is az összetartozást sugalmazza. Adott egy becsületes, kispolgári család, elkényelmesedett, bele nem kérdező habitussal, magától értetődő hittel. „a család csak élt, mintha lenne Isten” – írja *Határsáv* című versében, csakhogy „nem lehet úgy élni, hogy jól van, ami van”. Ideje van a változásnak – halljuk ismét. S ideje van az olyan alapelvek megingatásának is, mint az „első a család”, a „csak egészség legyen”, és a „meghalni nálunk csak vasárnap szokás”. A családról kiderül, hogy vér helyett emlékek tartják össze („családdá minket a történetek tettek” – *Az átképzett tanár*); az egészség csak hiányával tüntet; s a vasárnap a feltámadás napja. A narratív család-elgondolásnak két irányban van jelentősége, az egyik, hogy az ember önkényesen tágíthatja-szűkítheti (Egerszegi Krisztina úszónő, Fehér Miklós labdarúgó); a másik, hogy egy minimális szinten kommunikáló családot beszédessé tehet a narráció. A néma

közösség legkiválóbb verseként talán az *Amit kovbojosnak hívtak* című darabot tarthatjuk számon. Az örökké halni készülő (véltetőleg) nagypapa, aki végrendeletét a fürdőszoba csempéjére jegyezgeti, vásárnaponként westernt néz, ölében ülő unokájával közös élménynek szánva. S míg a fiú izgul, hogy „vajon a lovak túlélők-e, mert akkor ló vagyok”, a papa belealszik a közös időtöltésbe. Másik versben valaki éjszakai köhögőrohamoktól szenved, s a beszélő empatikusan fekszik mozdulatlanul, „szégyelltem volna, ha rájössz, lelepleződtél” (*Lábjegyzetek magamhoz*). Megint valaki fekélyvel küzd, amit a beszélő sós vizes borogatással igyekszik enyhíteni, s rejtély, „hogyan kerül pusztítást hogy kerül belülről / mert egyre ritkábban ismer fel engem is” (*holt-tengeri tekerés*).

Családi együttlétek, melyek nem az együttlétről szólnak. Ebből a szempontból érdekes igazán az anya-fiú viszony, mert szülői oldalról az egyedülléttől való reszketés, míg gyermeki oldalról a leválási vágy válik meghatározóvá. Ez legérzékletesebben *A hála jogán* című meglepően pontos diagnózisversben érhető tetten. „Ha rémálmain voltak, jobban féltél nálam, / a görcsös szorításod miatt nem tudtam visszaaludni. / Nem tanítottál meg mosni magamra, és most / a szennyest emlegetve érvelhetsz értem.” A konklúzió is kemény és bántó, nemcsak a címzettet csapja arcul, általánosan érvényes: „Neked lettem férfivá, hogy hagyj már végre békén.” Természetesen egy kapcsolatot nem lehet ilyen egyoldalúan zsarolólnak megélni, a versek folyamán kirajzolódik, hogy a fiúnak jóllesik anyja iránta érzett büszkesége, valamint szánja erőfeszítéseit, ami „feketézésre” készíti Ausztriában. „Békénhagyatás” és „szeretvelevés” dialektikájában formálódik az érzelem, egyszer betegségvágy keríti hatalmába, hogy legyen indok a gondoskodás kicsikarására, máskor kapargatná az anyajegyét, hogy szűnjön a levakarhatatlan megbélyegzettség...

A család egy mese. Megtörténhet, hogy az embernek két anyja legyen. Ha van „ma-

gánmitológia” a versben, azt leginkább Egerszegi Krisztinának köszönhetjük. Az 1988-as szülői arany nagyjából egyidős a költővel, a sportoló történelmi úszását ezért olyan meghatározó élménnyé avatta, hogy anyjává fogadta. Érdekes idősíkjáték az *Anyák napja* című vers, mely számba veszi mindkét anyát, az egyiket, akinek szomorú a szeme, és a másikat, aki mindig nyer Szőulban, s előszámál egy harmadikat, azt, aki életet adott neki. Akkor még más ember volt. De az emberek változnak.

Szóljunk végezetül a szerelemről, a változás talán itt a legmindennapibb, a legtettenérhetőbb. Olvashatunk ideges oda-vissza villamosozásról a Lehel és a Béke tér között, hogy láthassa kleopátrafrizurás kiszemeltjét (*Kleopátra*); továbbá köszönőviszonnyá degradálódásról, mely egyben odadörgölése annak, hogy a versben a költő az úr, s bosszúból bármit megtehet bárkivel (*Köszönőviszony*). Az aktív vágyak, a nosztalgizások vagy épp néhányéjszaka kalandok okozta lelkifurdalások versei közül hármat emelnék ki. Az elsőt egy tendencia miatt: „Abból a filmből, amit mind a ketten / kívülről tudtunk, lett a búcsúmondat” (*Csak szilveszter*). A kötetegészt figyelembe véve egyes verssorok az olvasóban déjávü-érzést támaszthatnak, emlékeztetnek napjaink alternatív rock vagy underground zenekarainak dalszövegeire. Az idézet ráadásul izgalmasan kirekeszti az olvasót kifejtetlenségével, aki épp e kódoltság, bensőségesség révén legitimálja a szerelmi vallomást. A másik két verset egészében szeretném dicsérni: ezek a *Természetes élőhely* és a „*Fehér babaim, fehér babák*”. Az előbbi vers nagyszerűsége a közelség képi megragadásában rejlik: gyerekkorban a közelséget a bajtársiaság, a ribizlisor végi bujkálás jelenti, még akkor is, ha már ebédre hívnak, „mert semmi nem hülhet ki fenyegetően hamar”. Felnőtt korban a közelség már nem ellenállás és nem lázadás, nem alkalmi kivonulás, hanem szerelem: orrösszeérintő szűk sötét, ez a „természetes élőhely”. Itt olvashatjuk a kötet egyik legszebb me-

tafóját is: „tenyerünkől építjük az iglut a tekintetünk köré”. A „*Fehér babáim, fehér babák*” nem véletlenül van idézőjelben, ez egy Cseh Tamás-dal allúzió, bár a versben nehéz a „fehér” színt nem vezetőnévként azonosítanunk. A vers epikus szála már önmagában is hatásos életkép: szorongó fürkészése annak, hogy a szerelmen túlről maradt-e vissza vágy, valami. Fiú és lány kérdései végül baráti társalgásba válnak, később politikálásba. A kontrollt azonban megőrzi a költő indulatai felett, filmes vágásokhoz hasonló intenzív képek követik egymást. „csapkodom a talpam a kavicson / mint durcás gyerek, akit – hogy megnyugodjon – a Feneketlen-tóhoz kacsát etetni viszel. / Anyád megfakult garbója van akkor rajtad, / pár régi fénykép miatt, azokon szép nagyon.” A végki-fejlet sem kevésbé kimunkált. A szerelem nem feltámasztható, a lányt új párja ott-hon várja, ez a találka nem volt több egy kis kikacsintásnál. „Hamarosan megint viszonszereted. De mindez kellett, hogy lehessen újra és végleg őt választani.” Marad hát az üresség, meddőség, meg nem született „fehér babák” tömege.

Jövötlenséget kell-e kiolvasnunk, helyesebben van-e értelme jövötlenséget kiolvasnunk e magatartásból? A pesszimizmus, a fásultság valóban domináns hangulat: „én még csak el se vágyom innen”, „Alapítok családot a biztonságért, hogy ne lehessenek többet egyedül” (*Abszint helyett*). Mégis lássuk igazi romantikus kontrasztként az utolsó verset, a *Ká-európai ismerőst*. „Engem örege ér a feltámadás reggele.” A feltámadáshit a remény megnyilvánulása. S mivel a csekély számú utalástól eltekintve vallásosságot emlegetni túlzás volna, inkább csak a költő kreatív, jó problémafelvető képességére fókuszálnék ismét: az

idézet nemcsak a sokára bekövetkező feltámadást jelenti, hanem azt is, hogy önmagát csak öregként feltámadva tudja elképzelni. Örök-öregség. Az *Apokrif* biblikus tónusára és időtlenségére emlékeztető *Ká-európai ismerős* mégsem csak a várakozás verse, hanem a kiállásé, vállalásé: „El-mehetnék, mégis maradok, mert / én tudni akarom végre, milyen a hangja / egy megpattanó gerincnek.” Nem a katasztrófaturista hozzáállása ez, hanem valamiféle XXI. (vagy még XX.) századi hősiességé, mely keserűséggel és szorongással elegyül. Mint írja: „bennem bujkál félelem és lakik bátorság. / Ezek pedig régimódi dolgok.”

Fehér Renátó nyitánya színvonalasra sikerült (a mákos-szürke papír és a tíz alatti oldalszámok nullával kezdése rop-pant gusztusos, csak a piros színt lehetne végre száműzni a borítótervezésből). Néhány (a többi fényében) kifejezetten gyengére sikeredett verstől eltekintve (*Pest Erzsébet, Leggyakrabban tárcsázott szám*) érdekes, érzelmekre és értelemre egyaránt ható versciklust olvastunk „apákkal”, „maradékokkal”, „halálokkal”, „éjjelekkel” és „vasárnapokkal”. Egyetlen versciklus, mert nincsen ciklusra tagolás, csak versfolyás. S az áradat mögött egyetlen beszélő áll, személyessége régi-új, mindent meghatározó. Anakronisztikus a jövő érdekében, mintha a kommunizmus agymosását kívánná elmosni (az intertextusok sorában megjelenik Petri, Antall, sőt még a Beatrice is). Ez a három idősíkban egyszerre történő mozgás gyerekjáték, „otthonos” a költőnek: „volt szerelmeim anyáira gondoltam: / ők majd álmodnak velem és emlegetnek a válás / és az új választottak rossz döntései után”. Fehér Renátó jó pályát választott, sokat fog még csuklani...

Tary Orsolya

TARY ORSOLYA (1989) a Károlyi Egyetem irodalom- és kultúratudomány szakán végzett 2014-ben. Kötete: *Tóth Bálint* (2015).